

Андрій Березорудський,

аспірант,

Одеський національний економічний університет

ОЦІНКА ПРОСТОРОВОЇ КОНЦЕНТРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ НА ПРИКЛАДІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Дослідження концентрації населення є актуальним у контексті територіального планування, оскільки дає можливість виявляти нерівномірність розселення, яка впливає на соціально-економічний розвиток регіонів. Використання індексу концентрації населення та кривої Лоренца допомагає кількісно оцінювати диспропорції у розподілі населення за адміністративно-територіальними одиницями, що є важливим для розроблення ефективних управлінських рішень. Практичне значення полягає у можливості оптимізації ресурсів, підвищенні ефективності соціальних послуг і забезпеченні збалансованого розвитку територій на основі отриманих результатів.

Рівномірність або нерівномірність розселення населення на певній території може бути кількісно оцінена за допомогою коефіцієнта концентрації населення (індексу концентрації населення, ІКН). Цей показник відображає ступінь відповідності розподілу населення за адміністративними одиницями у відношенні до загальної рівномірності населення території. Індекс концентрації населення для певного регіону визначається як половина суми абсолютних різниць між частками населення та частками площі для всіх адміністративно-територіальних одиниць цього регіону, що виражається формулою:

$$\text{ІКН} = \frac{\sum |P_{\text{ч}} - S_{\text{ч}}|}{2}, \quad (1)$$

$$P_{\text{ч}} = \frac{P_{\text{АТО}}}{P_{\text{рег.}}} \times 100, \quad (2)$$

де: $P_{\text{ч}}$ – частка населення адміністративно-територіальної одиниці регіону; $P_{\text{АТО}}$ – населення адміністративно-територіальної одиниці регіону; $P_{\text{рег.}}$ – населення регіону.

$$S_{\text{ч}} = \frac{S_{\text{АТО}}}{S_{\text{рег.}}} \times 100, \quad (3)$$

де: $S_{\text{ч}}$ – частка площі адміністративно-територіальної одиниці регіону; $S_{\text{АТО}}$ – площа адміністративно-територіальної одиниці регіону; $S_{\text{рег.}}$ – площа регіону.

Індекс концентрації населення варіюється у межах від 0 до 100 %, що дає змогу оцінити ступінь рівномірності розподілу населення на певній території. Якщо значення індексу дорівнює 0%, це свідчить про повну рівномірність розселення, де 1% площі відповідає 1% населення. У випадку, коли значення становить 100%, розподіл є максимально нерівномірним.

Згідно з існуючою градацією значень вважається, що:

- значення індексу менше за 20% свідчить про рівномірне розміщення населення;
- значення від 20 до 40% характеризує нерівномірне розміщення;
- значення 40% і більше свідчить про різко нерівномірне розміщення населення.

Такий підхід дає змогу кількісно аналізувати ступінь концентрації населення у межах регіонів або адміністративних одиниць.

Крива Лоренца являє собою графічний інструмент для ілюстрації рівня концентрації певного явища. Для її побудови використовуються дві координатні осі, на яких відкладають масштабну шкалу у відсотках від 0 до 100%. Абсциси кривої відповідають часткам одиниць сукупності, а ординати – значенням ознаки. У випадку рівномірного розподілу ознаки графік представлений прямою лінією, яку називають лінією рівномірного розподілу. Натомість нерівномірний розподіл відображається кривою Лоренца, форма та відхилення якої від діагоналі характеризують ступінь концентрації чи нерівномірності.

Під час аналізу просторового розподілу населення крива Лоренца використовується для порівняння частки площі та чисельності населення в адміністративно-територіальних одиницях регіону. Це допомагає оцінити диспропорції у розміщенні населення, виявити регіони з високою концентрацією або, навпаки, низькою щільністю проживання [1].

Інформаційною базою для дослідження слугував сайт decentralization.ua [2], на якому представлена інформація про територіальні громади (ТГ), зокрема про склад, площу, та населення ТГ, станом на 01.01.2021 р.

В Одеській області нараховується 91 ТГ, до яких відносяться 1173 населені пункти, де проживають 2,363 млн осіб [2]. Слід відзначити, що ТГ займають площу в 32103 кв. км, при цьому площа Одеської області становить 33310 кв. км, таким чином 1207 кв. км не належать жодній з ТГ.

Розрахований за формулою 1 індекс концентрації населення за даними про територіальні громади Одеської області становить 55,8% і відповідає різко нерівномірному розміщенню населення по території області. В дійсності це легко пояснюється тим, що в місті Одеса, яке займає площу в 161,2 кв. км, або 0,5% від території всієї області, проживає 42,9% всього населення області, що свідчить про моноцентричний тип розселення. Найнаселенішими ТГ є Одеська (42,9%), за якою з великим відставанням слідують Чорноморська, Ізмаїльська та Білгород-Дністровська ТГ, в яких проживає 3%, 3 і 2 % населення відповідно. Загалом у цих чотирьох ТГ проживає 50,9% населення області, відповідно друга половина населення проживає в інших 87 ТГ.

Побудова кривої Лоренца підтверджує нерівномірність розселення та моноцентричність області (рисунок). На графіку видно, як на 1% території області припадає понад половину населення області, на 10% площі мешкає 60% жителів, на 30% – 70% населення.

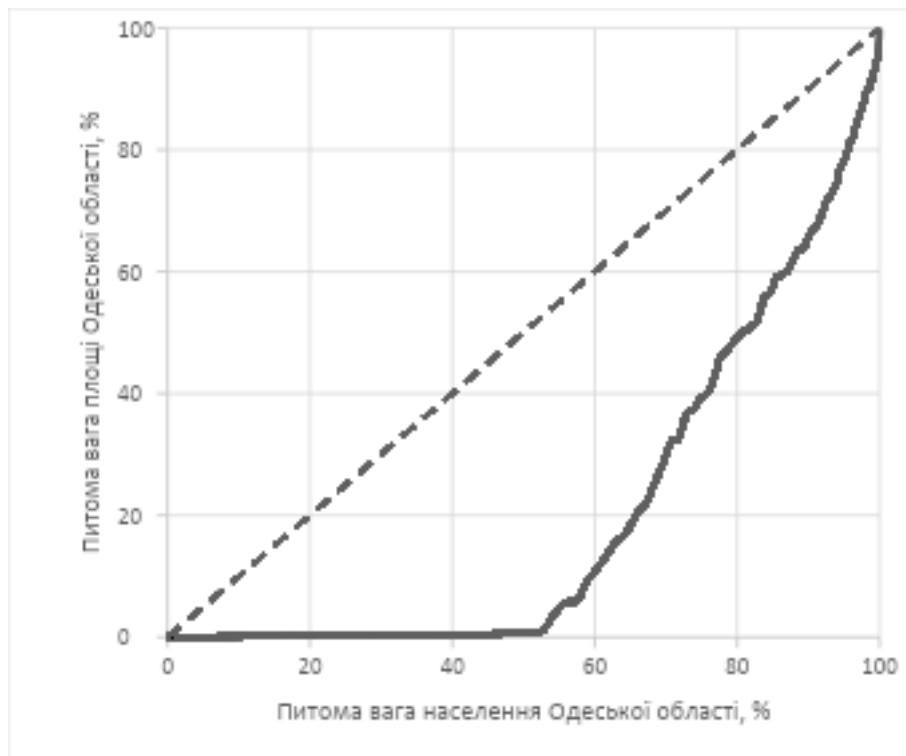

Рисунок. Лінія рівномірного розподілу і крива Лоренца за розподілом населення по території Одеської області, 2021 р.

Джерело: побудовано автором за даними [2].

Аналіз даних територіальних громад Одеської області свідчить про суттєву нерівномірність розселення населення, що підтверджується

високим індексом концентрації населення (55,8%) і побудованою кривою Лоренца. Основна частина населення зосереджена в м. Одеса, яке займає лише 0,5% території області, але проживає там 42,9% її жителів. Такий моноцентричний тип розселення обумовлює значну диспропорцію, коли половина населення області проживає в чотирьох найбільш населених громадах (Одеській, Чорноморській, Ізмаїльській, Білгород-Дністровській), тоді як решта 87 громад охоплюють другу половину жителів. Ця ситуація вказує на концентровану урбанізацію і непропорційний розподіл ресурсів, що потребує уваги задля збалансованого розвитку регіону.

Список використаних джерел

1. Пилипенко І.О. Методики суспільно-географічних досліджень (на матеріалах Херсонської області): навч. посіб. / І.О. Пилипенко, Д.С. Мальчикова. Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2007. 112 с.
2. Децентралізація в Україні. *Децентралізація в Україні*. URL: https://decentralization.ua/newgromada?_=1736268807675&area_id=15&otg_type_id=&page=2&partner_map=®ion_id=&sort_by_population=&sort_by_square=&sort_by_villages=&year= (дата звернення – 07.01.2025).